

पाठ १९

छायाँ र तारका कथाहरू — कठपुतली

हामी सबैले गुडिया, गाडी र रकेटहरूसँग खेलौं हुक्यौं। याद छ? कसरी हामीले आफ्ना सानातिना खेलौनाहरूबाट संकटमा परेका व्यक्तिलाई बचाउने काम गर्थौं वा चकलेटबाट बनेको काल्पनिक संसारमा रोमाञ्चक यात्रा गरायौं। पुतलीको खेल पनि यस्तै हो।

पुतली कला निर्जीव आकृतिहरू वा चित्रहरूको प्रयोग गरेर प्रदर्शन तयार गर्ने प्रचलित कला हो। पुतली कलाकार आफ्नो हातको चाल, डोरी वा छड जस्ता विभिन्न तरिकाहरूको माध्यमबाट यी आकृतिहरूलाई नियन्त्रण गरेर दर्शकहरूलाई मनोरञ्जन दिने, कथा सुनाउने वा सन्देश दिने काम गर्छन्।

दृश्य ५ : हाथ कठपुतली - औंला, मोजा र दस्ताने

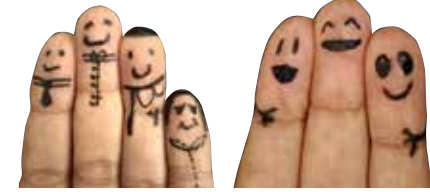
कठपुतलीहरू अनेक प्रकार र आकारमा आउँछन्। कठपुतली कस्तो हुनुपर्छ भन्ने बारे कुनै विशेष नियम छैन। यो तपाईंको रचनात्मक कल्पना को रूप मा अद्वितीय हुन सक्छ। आउनुहोस्, हामी सबै भन्दा सरल बाट सुरु गरौं

0680CH19

- तपाईंको हात! तपाईं सिर्जना गर्न चाहनुहुन्छ वर्ण को सरल अनुहार बनाउन (आफ्नो परिवार वा साथीहरूबाट) र तिनीहरूलाई कुरा बनाउन!

वैकल्पिक रूपमा, तपाईं पनि आफ्नो कोर्न सक्नुहुन्छ कागजमा हात लगाउनुहोस् र पात्रहरू सिर्जना गर्नुहोस्।

आउनुहोस् अब हामी एक कदम अगाडि जाऔं र सरल औंला कठपुतली सिर्जना गरौं।

सरल औंला कठपुतली

प्रस्तुत अवधारणाहरू

- हाथ कठपुतली
- छडी र छायाँ कठपुतली
- भारत मा कठपुतली
- आवाज मोड्युलेसन

कागजलाई मोलेर, कैंची र गोंदको सहायताले एउटा साधारण कठपुतली बनाउनुहोस्। उसलाई आफ्नो औँलामा लगाउनुहोस् र अनुहार, हात र खुट्टाको आकृति बनाउनुहोस्। अब तपाईंले यी काल्पनिक पात्रहरूलाई नाम दिन सक्नुहुन्छ र यसरी आफ्नो प्रारम्भिक कथाको

रचना गर्न सक्नुहुन्छ !

कठपुतली कसरी बनाउनुपर्छ भन्ने कुनै सीमा वा नियम हरू नभएकोले, तपाईंको कठपुतलीलाई जीवित बनाउन विभिन्न तरिकाहरू प्रयास गर्नुहोस्!

जानवर को पात्र

विशेष पात्र

पुराण र इतिहासका पात्रहरू

खुट्टाको रूपमा आफ्नो औँलाहरू प्रयोग गर्नुहोस्

मोजा र दस्ताने कठपुतलीहरू

कठपुतलीहरू बनाउने अर्को तरिका जसले तपाईंको कल्पनामा अधिक चरित्र थप्दछ - मोजा वा दस्ताने को कठपुतली।

आउनुहोस्, यहाँ हामी मोजाबाट सरल पुतलीहरूलाई आफैँ बनाउने चरणबद्ध मार्गदर्शनको अनुसरण गरौं! यी निर्मित पुतलीहरूलाई एउटा नाम दिनुहोस् र अब तिनीहरूबीच (काल्पनिक) संवाद गराउनुहोस्!

दस्ताने कठपुतली वार्तालाप गर्नुहोस्

औंला कठपुतली वार्तालाप

गतिविधि

दुई पात्र सिर्जना गर्नुहोस् - आफ्नो तपाईं आफ्नो कल्पनामा शासनको प्रयोग गरेर दुई पात्रहरू बनाउनुहोस्। यी पात्रहरू व्यक्तिहरू, जनावरहरू वा कुनै काल्पनिक पात्र पनि हुन सक्छन्। तपाईं केही पङ्क्तिहरूलाई जोडेर नयाँ कथा सिर्जना गर्न सक्नुहुन्छ, जस्तै— एक मान्छे र एक भालु वा एक बूढो मान्छे र एक कुकुर।

विशेषताहरू सूचीबद्ध गर्नुहोस् - हरेक पात्रको नाम र भावना बारेमा बताउनुहोस्— के ती डराएका छन्, क्रोधित छन् वा खुशी छन्? प्रत्येक पात्रको कुरा गर्ने तरिका के कस्तो छ? पात्रहरूको सम्बन्धको आधारमा कथा लेख्नुहोस्।

उदाहरणका लागि, एक बूढो मान्छे कुकुरलाई धेरै माया गर्छ र उसलाई सधैं साथमा राख्छ। एक दिन त्यो कुकुर हराउँछ। यो घटनाले तपाईंको पात्रहरूको बीचमा संवाद र भावनालाई स्थापित गर्न मद्दत गर्दछ।

देखाउने समय

आफ्नो कक्षा मा वा आफ्नो परिवार मा यो प्रस्तुत गर्नुहोस् । अब तपाईं एउटा कुशल कठपुतली संचालक हो!

मोजा कठपुतली वार्तालाप

१ . सखी कुन्देई र सखी पछि - ओडिशा	२ . पावकथकली पावकूथू —केरल	३ . पुतुल नाच - बंगाल	
<ul style="list-style-type: none"> • कागजको माछे, काठ वा कपडाबाट बनाइन्छन् र उज्यालो, खुशीपूर्ण अनुहार हुन्छ । • तिनीहरू नाच र गाउन मन पराउँछन् र तिनीहरूका कथाहरू अक्सर हास्य र आनन्दले भरिएका हुन्छन् । • तिनीहरू ओडिशामा उत्सव र उत्सवको एक लोकप्रिय भाग हुन् । 	<ul style="list-style-type: none"> •यो रंगीन र नाटकीय दृश्यहरू भएको नृत्य शैली, कथकलीबाट प्रेरित छ । • काठबाट बनेको र जटिल वेशभूषा र गहनाले सजाइएको हुन्छ । • तिनीहरूले बताउने कथाहरू रामायण र महाभारतबाट प्रायः आधारित हुन्छन् । 	<ul style="list-style-type: none"> • यो चिकनी माटोबाट बनाइन्छ र यसको कथा कथन शैली अनौठो छ । • यो सामान्यतया कृष्ण र राधासँग जोडिएका कथाहरू सुनाउँछ, साथै समसामयिक घटनाहरूलाई पनि समावेश गर्छ । • यो एक हातले तालीको सहायताले लयको संयोजन गर्छ, भने अर्को हातले पुतलीहरूलाई माला पनि लगाउँछ । यसको प्रदर्शनमा लय, ताल र वादन आनन्ददायक हुन्छ ॥ 	

पुतली सामान्य ज्ञान

- कठपुतलीहरू तीन हजार वर्षभन्दा बढी समयदेखि भारतमा कथा हरू सुनाउन प्रयोग गरिन्थ्यो। यहाँ एक रोचक कथा छ ऋषि व्यास मा भागवत पुराण. यसले काठका कठपुतलीहरूलाई तारले नियन्त्रण गर्ने बारेमा कुरा गर्दछ।
- किसानहरू, दिनभरि काम गरेपछि कठपुतली कार्यक्रमहरू प्रदर्शन गरेर र हेरेर आराम गर्छन्।

भारत मा हाथ कठपुतली

जब तपाईं आफ्नो अर्को कठपुतली शोको लागि नयाँ विचारहरूको बारेमा सोच्दै हुनुहुन्छ, आउनुहोस् हामी कठपुतलीसँग सम्बन्धित हाम्रो देशका विभिन्न राज्यहरू अन्वेषण गरौं।

दृश्य ६ : छडी र छाया कठपुतली

यो कठपुतलीको एक रूप हो जुन केहि आधारभूत ढाँचा आवश्यक छ। यो तपाईं कक्षामा वा घरमा गर्न सक्नु हुनुहुन्छ। तपाईंलाई केही आधारभूत सामग्री आवश्यक हुनेछ, जुन तपाईंको वरिपरि फेला पार्न सक्नुहुन्छ।

जबकि तपाईं आफ्नै हात कठपुतली र मोजा कठपुतलीहरू बनाउन सक्नुहुनेछ, यी दुई रूपहरूले तपाईंलाई टोलीहरूमा काम गर्न आवश्यक हुन्छ। त्यसोभए, कठपुतलीहरूको तपाईंको गिरोह फेला पार्नुहोस्!

कक्षालाई पाँचदेखि छ जना बालबालिकाको समूहमा विभाजन गरिने भएको छ। प्रत्येक समूहले आफूले सुनाउन चाहेको कथा सुनिश्चित गर्नेछ। प्रत्येक समूहले तीनदेखि चार वटा पात्र भएको सरल आलेख तयार गर्नेछ। त्यसपछि टोलीले मिलेर कठपुतली बनाउने काम गर्छ।

छड पुतलीहरू

यी पुतलीहरूलाई बनाउने प्रक्रिया निकै सरल र रमाइलो छ।

- तपाईंको कथाका सबै पात्रहरूको चित्र कोर्नुहोस् र रङ लगाउनुहोस् र तिनीहरूलाई आकारमा काट्नुहोस्।
 - यस्तो छडिहरू खोज्नुहोस् जुन कम्तिमा ६ इन्च वा सो भन्दा लामो होस्। यो रूखको हाँगा, आइसक्रिमको छडी वा कडा गत्ता (कार्डबोर्ड) को पट्टीहरू पनि हुन सक्छ।
 - जुन पात्रहरू तपाईंले बनाउनुभएको छ, तिनको चित्रहरूलाई छडीको एउटा छेउमा यसरी टाँस्नुहोस् कि तपाईं एउटा छेउ समात्नुहुन्छ र पुतली अर्को छेउमा हुन्छ (चित्र हेर्नुहोस्)।
- तपाईंको छडी कठपुतलीहरू तयार छन्!

पुतली प्रदर्शन चौखट (शो फ्रेम)

एक गत्तेलाई एउटा साधारण आयतको आकारमा काट्नुहोस्, जुन त्यति ठूलो होस् कि त्यसमा तपाईंले बनाएका सबै पात्रहरू समाओस्।

वैकल्पिक: तपाईं आफ्नो कथानक (स्क्रिप्ट) अनुसार चौखट (फ्रेम) लाई उपयुक्त चित्रहरूले सजाउन सक्नुहुन्छ।

तपाईं पृष्ठभूमिमा कथा अनुरूप सडक, जंगल आदि चित्रहरू पनि प्रयोग गर्न सक्नुहुन्छ।

तपाईं प्रस्तुतिको लागि तयार हुनुहुन्छ!

छ।

अब, जब तपाईंसँग छड (स्टिक) पुतली प्रस्तुति तयार छ भने, छाया पुतली केवल एक कदम टाढा छ।

छाया पुतलीहरू

तपाईं गत्ताको ढाँचा (कार्डबोर्ड फ्रेम) माथि एउटा सेतो कपडा जोड्न सक्नुहुन्छ र कुनै एकल प्रकाश स्रोतको प्रयोग गर्न सक्नुहुन्छ। छाया पुतलीका लागि स्थान राख्ने योग्य केही कुराहरू -

- यह सुनिश्चित कीजिए कि प्रकाश बहुत अधिक

न फैले, क्योंकि छाया की तीव्रता इस पर निर्भर करती है। प्रकाश स्रोत को एक स्थिर सतह पर रखा जाना चाहिए, ताकि वह हिले नहीं।

- प्रकाश धेरै फैलिन नदिनुहोस्, किनकि छायाको तीव्रता यसमा निर्भर गर्दछ। प्रकाश स्रोतलाई स्थिर सतहमा राख्नुपर्छ, ताकि त्यो नहल्लिओस्।

छायाँ कठपुतलीको माध्यमबाट कथा हरू सिर्जना गरेर आफ्नो तरिकाले काम गर्ने प्रयास गर्दै गर्दा, हामी एक देशको रूपमा, छाया कठपुतलीको कलामा कति प्रगति गरेका छौं भनेर पत्ता लगाऔं।

भारतमा स्टिक र छायाँ कठपुतलीहरू

भारतमा छायाँ कठपुतली २० वर्षभन्दा बढी समयदेखि अस्तित्वमा छ। राम र कृष्णका कथाहरू सबैभन्दा लोकप्रिय छन्। निम्न चित्रहरूमा, विवरणको स्तर र प्रत्येक

कठपुतलीको जटिल रूपरेखाहरू अवलोकन गर्नुहोस्। हाम्रा कारीगरहरू कति प्रतिभाशाली थिए!

१. छालाको कठपुतली आन्ध्र प्रदेश र तेलंगानाबाट	२. तोगलू बोमबेयता कर्नाटक बाट	३. रावण छाया ओडिशा बाट	
<ul style="list-style-type: none">जटिल छाला कठपुतली, सावधानीपूर्वक कटौती र चित्रित।यी कठपुतलीहरू वास्तवमा धेरै राम्रो नृत्य गर्न सक्छन्।कठपुतलीको यो शैलीमा हनुमानका कथाहरू निकै मनोरञ्जनात्मक छन्। 	<ul style="list-style-type: none">तिनीहरू छालाबाट बनेका हुन्छन् र रङ प्रयोग गर्नुहोस्।प्रोफाइलस पुतलीका आँखा पार्श्वमा बनाइन्छन्, जुन पुतलीको अगाडिको दिशातिर हेरिरहेको जस्तो देखिन्छ। छ।पुतली सञ्चालक पात्रहरूलाई जीवन्त बनाउनका लागि ध्वनि प्रभाव दिन्छन् र साथै गाउँछन् पनि, जसले कथाहरूलाई अझ रोमाञ्चक बनाउँछ। 	<ul style="list-style-type: none">यो शैलीमा सुन्दर रूपमा डिजाइन गरिएका कालो र सेतो पुतलीहरू हुन्छन्।पुतलीहरूले रामायणको कथा पुनः प्रस्तुत गर्छन्।रावणको कठपुतली सामान्यतया बाँकी कठपुतलीभन्दा १ फिट ठूलो हुन्छ। 	

गतिविधि — आफ्नो कठपुतली प्रदर्शन गर्नुहोस्!

कठपुतलीहरू — तयार

चौखट (फ्रेम) - तयार

पृष्ठभूमि — तयार

कथानक (स्क्रिप्ट) - तयार

तर संवाद कसले दिने ? के कठपुतलीहरू कुरा गर्छन्? होइन! के तपाईं बोल्न सक्नुहुन्छ? हो! तर त्यो तपाईं जस्तै आवाज हुनेछ ... तपाईं कसरी आफ्नो चरित्र 'जस्तो आवाज' गर्नुहुन्छ?

उत्तर: आवाज मॉड्यूलेशन

पुतली नाटकमा स्वर मोड्युलेशन भनेको आफ्नो पुतलीलाई यसको भावना वा यसले बताइरहेको कथासँग मेल खाने फरक-फरक आवाज दिनु हो। त्यसैले, जब तपाईंको पुतली खुसी हुन्छ, तपाईं आफ्नो आवाजलाई खुसी र धेरै स्वरमा बनाउन सक्नुहुन्छ। यदि यसले डरलाग्दो कथा बताइरहेको छ भने, तपाईं यसलाई रहस्यमयी लाग्ने गरी आफ्नो आवाजलाई कम गर्न सक्नुहुन्छ, जस्तै तपाईं फरक पात्रहरू बन्ने गरी अभिनय गर्दा फरक-फरक आवाज प्रयोग गर्नुहुन्छ।

तपाईं प्रदर्शनी थप रोमाञ्चक र रमाइलो बनाउन आफ्नो कठपुतली संग पनि त्यस्तै गर्न सक्नुहुन्छ!

तपाईं आफैले दुई पात्रहरू खेल्दा यो निकै महत्त्वपूर्ण हुन्छ। एउटै आवाज, जुन तपाईंको सामान्य आवाज जस्तै पनि सुनिन्छ, दुवै पात्रका लागि प्रयोग गर्नु उस्तै हुनेछैन? त्यसैले, दुवै पात्रहरू एकअर्काबाट र तपाईंको आफ्नै आवाजबाट फरक हुनुपर्छ।

यो कुनै पनि प्रकारको कठपुतलीको लागि साँचो हो, चाहे तपाईं मोजा कठपुतली, छडी कठपुतली वा छाया कठपुतली गर्नुहुन्छ। तपाईंले आफ्नो आवाजमा काम गर्नुपर्छ। नबिर्सनुहोस्, कठपुतलीले प्रतिनिधित्व गरिरहेको पात्र अनुरूप हुनुपर्छ।

उदाहरण- एउटा वृद्ध मानिसको चर्को, कर्कश आवाज हुँदैन!

तपाईंले बनाएको कठपुतलीहरूको साथ कठपुतली प्रदर्शनको लागि तपाईंको स्क्रिप्टबाट लाइनहरू अभ्यास गरिरहनुहोस्। तपाईं अब कठपुतली प्रदर्शन राख्न तयार हुनुहुन्छ। दर्शकहरूलाई तयार गर्नुहोस्... जानुहोस्!

पुतली सामान्य ज्ञान

- कृष्णदेवराय र विक्रमादित्य जस्ता भारतीय राजाहरू कठपुतलीको सौखिन थिए, यी अद्भुत शोहरूको लागि उनीहरूको आफ्नै विशेष थिएटरहरू थिए।
- लैङ्गिक संवेदनशीलताका साथै सुरक्षित र असुरक्षित स्पर्शबारे चेतना जगाउने जस्ता मूल्यमान्यताका बारेमा विद्यार्थीमा जागरुकता जगाउन कठपुतली एक प्रभावकारी विधि हुन सक्छ।
- आज, भारतीय कठपुतलीले परम्परालाई अझ रोमाञ्चक बनाउन नयाँ प्रविधि र प्रविधिहरू ल्याएर यस परम्परालाई जीवित राख्छ।

निम्नको लागि आवाज फेला पार्नुहोस् र त्यस आवाजमा तलका रेखाहरू भन्नुहोस्:

"के तपाईंले दीउसों को खाना खायो?"		"म पार्कमा खेलन चाहन्छु!"	
"नमस्ते! के तपाईं मसँग दौडमा जान चाहनुहुन्छ?"		"के तपाईं मसँग खेलन चाहनुहुन्छ?"	

